

Axuda para os traballos topónimicos

Patrocina a edición

Concello de Nigrán

Colección Maugio Data 1

Toponimia de Chandebrito

**ASOCIACIÓN VECINAL E CULTURAL
CHARDEBRITO 1897**

Data Gestión Cultural

TOPOONIMIA DE CHANDEBRITO

ASOCIACIÓN VECINAL E CULTURAL
CHANDEBRITO 1807

Clube Espeleológico Maúxo

Colección Maugio Data nº 1

Título	Grazas á memoria de
Toponimia de Chandebrito	Lucita Alonso Pérez
Proxecto	Benedicta Carrera Rodríguez
Asociación Vecinal e Cultural Chandebrito 1807	Rufina Correa Prado
Clube Espeleolóxico Maúxo	Manuel Gómez Costas
Coordinadores	Lisardo Gómez Costas
Carlos Gómes Costas	Pura González
Xavier Groba González	Manuel González Martín
Equipo de traballo	Sara Hermida Pérez
José Bernardino Costas Goberna	Manuel Iglesias Iglesias
Jorge Costas Solla	Jaime Iglesias Iglesias
Miguel García García	Manuel Pérez Costas
Carlos Gómes Costas	Carmen Pérez Iglesias
Ricardo Gómes Costas	Manuel Pérez Rivera
Xavier Groba González	Florentino Pérez Serodio
Zrus López Mosquera	Divina Rial e Sr. Maximino
Eduardo Méndez Quintas	Benigno Rial Iglesias
Tereixa Otero Dacosta	Julia Rial Otero
Ángel de Prado Vázquez	Florentino Rial Pérez
Alberto Romero <i>Romer</i> Rodríguez	Celso Rial Salgueiro
Andrea Serodio Domínguez	Mérita Rial Salgueiro
Colaboradores	Rosa Rial Sanromán
Anxo Rodríguez Lemos	Clotilde Roade Costas
Afonso Rodríguez González	Eladio Rodríguez López
Xosé Lois Vilar Pedreira	Rogelio Rodríguez Otero
Fotografías, debuxos e topografías	Francisco Rodríguez Rodríguez
Arquivos CEM	Manuel Salgueiro Rodríguez
Arquivo A.V.C. Chandebrito-1807	Emilio Santos Rial
Editor gráfico e maquetación	Agradecementos especiais
Eduardo Méndez Quintas	Vivenda Turística das Rozadas
Edita	Colegio Estudio
DATA gestión cultural, 36201-Vigo	Axuda para os traballos toponímicos
Colección Maugio Data, nº 1	Deputación de Pontevedra
ISBN: xxxxxxxxxxxx	
Depósito Legal: xxxxxxxxxxxx	

© Reservados todos os dereitos.

Para calquera reproducción total ou parcial poñerse en contacto con
Data Gestión Cultural

Patrocina a edición

Concello de Nigrán

Concello de Nigrán

Introducción

A Asociación Veciñal e Cultural Chandebrito 1807 e o Clube Espeleolóxico Maúxo acordaron poñerse a rematar esta Toponimia de Chandebrito comezado o ano 2017. Ata o mes de setembro fixéronse novas enquisas ás xa poucas persoas que saben do tema, e verificáronse os datos acumulados con anterioridade.

En efecto. Parte do equipo de traballo ten interese por esta zona do concello de Nigrán desde 1986, cando a toponimia –os nomes utilizados pola comunidade para denominar os espazos diferenciados do territorio no que se asenta– estaba más viva cá hoxe. Nos «Petroglifos do Maúxo» (Costas e Groba, 1994), artigo arqueolóxico centrado na arte e muiños rupestres localizados na paisaxe que comprende Chandebrito, Camos, Priegue; Coruxo, Oia e Saiáns, utilizouse a toponimia aprendida na altura. Xa na más completa *Historia de Chandebrito* (Costas et al. 1997) son tres mapas e sete páxinas as dedicadas aos 209 topónimos daquela identificados no sector Chandebrito. Ao pasar dos anos, máis alá da zona do *Folón (Coruxo) e as outras covas do sur de Vigo* (CEM 2004), o Clube Maúxo amplía estudos á Serra do Galiñeiro, Serra da Groba, Pico Sacro, Monte Pindo, Serra de Enciña da Lastra, O Courel etc. Con todo, Chandebrito nunca deixou de visitarse e fornecer os arquivos do CEM con novos datos, incluídos topónimos.

Fundada en 2007, a Asociación Veciñal e Cultural Chandebrito 1807 está formada por veciñanza que coñece de primeira man a parroquia. Na súa páxina web pódese consultar a variada crónica das actividades realizadas nestes dez anos a prol da dinamización da vida social e cultural de Chandebrito. Organización de cursos (de cestería, de enxertos, de poda, de baile etc.), exposicións (de fotografía antiga, recortes de xornais con novas sobre a parroquia etc.), actividades de defensa do patrimonio arqueolóxico (coidado de camiños antigos, petróglifos...), etnográfico (restauración do muiño dos Matos, entre outros), natural (sensibilización medioambiental, limpeza, vixiancia...) etc.

Unha das preocupacións máis estimadas e traballadas pola A.V.C. Chandebrito 1807 é a toponimia. Deste interese derivouse facer traballo de campo –en forma de enquisas, de carácter estático, móvil ou mixto–, consultar documentación escrita, facer cursos, consultar bibliografía especializada etc. Ademais, a simultánea posta en valor do coñecemento acumulado concretízase mediante a elaboración artesá e colocación de placas líticas cos nomes gravados dos lugares das zonas da parroquia sinaladas. Xa van postas vinte e unha, indicando coarenta e dous topónimos, e o proxecto segue aberto.

Criterios de edición

Na cartografía deste traballo só indicamos os topónimos que sabemos ubicar. Os nomes coñecidos por fontes documentais escritas –*Catastro de Ensenada* (1752), *Libro de Amillaramientos* (1946), catastro actual, escrituras de compra-venda, testamentos etc– son considerados só no caso de ter ratificado a súa pervivencia na oralidade viva. Aquela microtoponimia esquecida, perdida, 143 casos, ofrecémola nesta listaxe:

A Tomada do Conde, A Chan da Costa, Costa, De Costilla, As Cruceiras, A vesña, A Tomada dos Eidos, A Fandanga, Don Felipe, ro ou Figueiró, A Fonte Fonte, A Fornigueira Foro Mamado (por Devesa da Fragha, tas, Hortiña do ou Enxido, A de Lagarita, As Larón da Lama, A (M uradas), A Leira Ancha, ou Loureira, O ra, A Chan do tiña do Loureiro, ría Correa, Marrán, Araña do Medio, cóns de Monte Maior, Tomada do Muiño, O mada de Nigrán, O Cocho teiro, O Cocho Entre Paredes, O Mato das Pedras, Pedro Fer- Pereiro, O Cocho das Pías, Pinal (Cen-

MARQUEZ, FRANCISCO JAVIER, O Pinar, O Couto das Presas, O Pinar (Couto das tieiras), O Pinar, O Pino Gordo, A Tomada do Pino, A de Ponte, A Veiga da Porta, O Poulo da Costa, O Mato do Pouso, A Poza, O Prasiño, O Prado da Fonte d'Abaixo, O Mato da Presa, O Cocho da Presa, A Bouza da Pulga, Quichán Grande, Da Rega, O Balcón da Regha, O Castaño da Rega, O Pasto da Regha, O Pinar da Regha, Rego, O Portelo das Regheiras, A Devesa do Rei, Resteiriña, O Ribeiro, O Mato de Rodas, A de Rodríguez, Sabeliña, A Regheira do Salgueiro, Sebastián Domínguez, O Balcón das Secas, O Seixo, Soacasa, Sola, O Couto do Souto, Subouteiro ou Souteiro, Sueida, A de Tarabola ou A de Tarabela, A Tomada de Tío Antonio, A Cataliña de Tío Pepe, A Tomada Aberta, A Tomada do Medio, A Tomada Nova, A Tomada Pequena, A do Toxeira, A Fonte do Triángulo, Troqueira Cereixeira, O Portelo das Troqueiras, Urzal, Outeiro das Vacas, Os Valiños, O Outeiro da Veiga, O Cocho Viláns, A Viniña, O Xestal e A Leira do Xunco.

Por fortuna, os topónimos verificados son moitos más, suman 607.

A orde na que numeramos estes topónimos non é aleatoria. De carácter alfabético, atende á parte do topónimo chamado *elemento específico* de xeito que O Monte dos Cruceiros ordénase pola letra C de Cruceiros, A Tomada de Genio pola G de Genio, A Chan de Lapela pola L etc. É dicir, o *elemento xenérico* que un topónimo poda conter (monte, tomada, chan, fonte etc.) non foi considerado na ordenación dos nomes situados nos mapas, agás en casos tipo A Fonte Nova, ordenada pola F, ou A Tomada d'Abaixo, pola T, nos que si atendemos á realidade xeográfica por ser más relevante cá específica.

Acordouse escribir os topónimos seguindo a normativa oficial da lingua galega. Contamos con que sexa suficiente advertir que a pronuncia correcta faise coa gheada e o seseo desta parte do país: O Ghurughú, A Ghabacha, As Rosadas, Prasíns... Tampouco se traducen voces propias da fala da zona, por exemplo: agua, nunca *auga*.

A superficie estudada é más ampla cá estritamente parroquial de Chandebrito. Así o aconsellan as dúbidas e más as liortas seculares de por onde van (ou non) as estremas. Tamén o uso interparroquial compartido de non poucas zonas estremantes, e mesmo a propia historia de Chandebrito; lémbrese como os catro barrios de Chan de Brito ou Igrexa, Pracíns, As Tomadas e As Rozadas formaron parte histórica da parroquia de Camos ata o ano 1807.

Para saber dos nomes lindeiros contamos con investigación propia (en Camos, Coruxo e Vincios), coa colaboración da Asociación Vecinal e Cultural e mais da Comunidade de Montes do Común de Valadares, e o auxilio de Anxo Rodríguez Lemos, Xosé Lois Vilar Pedreira (parte de Camos) e Afonso Rodríguez González (parte de Coruxo).

En canto aos dez planos editados (un xeral máis nove láminas de detalle) todos van coa súa escala adxunta, coordenadas UTM indicadas en retícula (Norte, pois, implícito) e un número de referencia, en relación á subdivisión feita, que axuda a localización.

A toponímia: patrimonio inmaterial. Veciñanza de Pracíns (1952) limpando a presa da Fonte de Abaixo de Pracíns, lugar polo que pasaba o antigo camiño dos Campos do Paso e dos Matos para ir á igrexa vella en Camos.

Chandebrito na súa toponimia: achegamento

En cuestión de topónimos, o caso galego é un dos más admirábeis a nivel internacional. Polo gran nomenclátor ou toponimia maior en uso –nomes de lugares, aldeas (en Chandebrito barrios) parroquias, concellos e comarcas–, pola descomunal cantidade e variedade de microtopónimos –a cifra total estimada é millonaria–, polo habitual que resulta dar con zonas cunha alta densidade toponímica, e polos variados valores culturais asociados de seu.

Chandebrito non é unha excepción á norma galaica. Tampouco no negativo. Como no resto do país, o abandono dos usos tradicionais do territorio deriva na perda do ancestral costume de chamar á paisaxe polo seu particular nome ou nomes.

En efecto, unha das singularidades na Galiza é que, sen maior problema, un accidente xeográfico, lugar, sitio ou construcción, pode contar con dous os mais nomes distintos ao mesmo tempo. Repárese nestes exemplos: os outeiros desde Chandebrito chamados Maúxo Grande e Maúxo Pequeno, desde Coruxo son Castro Chousa e Maúxo Grande, respectivamente.

Tamén é propio da norma toponímica tradicional galega que sitios diferentes se denominen de igual xeito. En Chandebrito repárese nas duplicidades de Portela, Penedo/s, Outeiro Longo, O Palleiro, Os Lagos... por citar algúns. Estas repeticións case nunca se dan dentro dun mesmo barrio (ou monte) matiz este, que xunto ao contexto, evita confusións.

A toponimia é unha disciplina vinculada á etimoloxía –estudo do significado, evolución e orixe das palabras– e tamén á xeografía, á arqueoloxía, á historia ou aos estudos etnográficos ou antropolóxicos. De seguida, atrevémonos a resumir o que os topónimos de Chandi (abreviatura de uso familiar) delatan, sequera como estímulo para futuras pesquisas de maior fondura e alento para que entre toda a sociedade civil podamos poñer en salvagarda e desfrutemos en común do uso e dos valores culturais asociados que agocha este tesouro inmaterial que nos rodea.

O relevo do terreo está presente na toponimia en moitísimas ocasións. En Chandebrito, abundan o/s outeiro/s (50 veces), a/s chan/s (34) sempre en feminino, a costa ou o costal (14) etc. De entre todos os **orotopónimos** propios deste territorio queremos comentar Maúxo, escrito nunha doazón do ano 1188 na forma Maugio: «La villa Varrio [?] que está sita in terra Toronio subtus mons Maugio discurrente rivulo Kameselia [Camesella] iuxta aula sancti Felicis [Nigrán]». (Tombo de Tui I:157 en Galindo 1923:29-30).

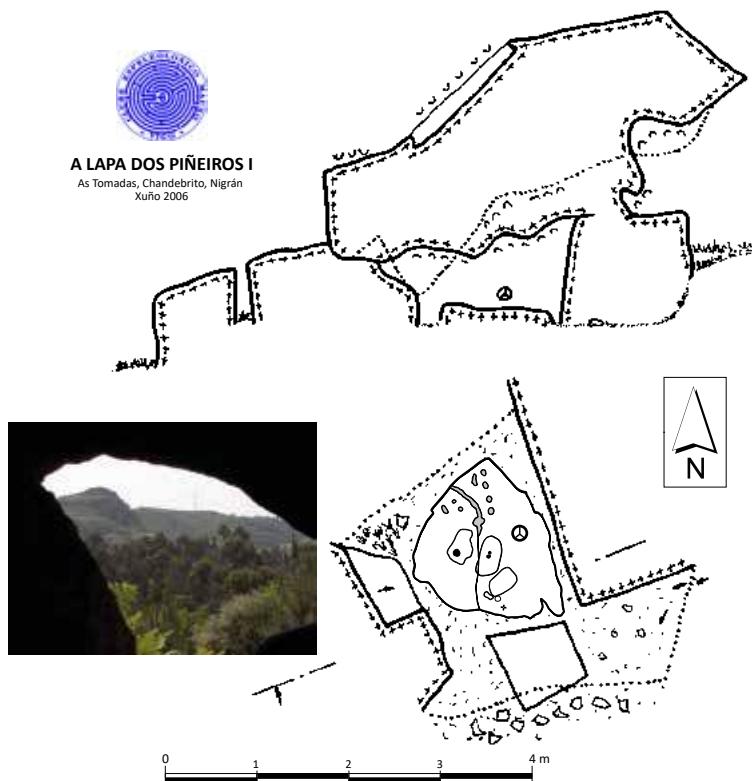
Vista de Chandebrito, barrios da Igrexa e das Tomadas, desde o Monte do Crasto.

Desde As Tomadas. De esquerda a dereira: Monte da Alba, Cepudo, canteira no Crasto Lapela e Monte do Crasto.

Dentro dos orotopónimos interesa distinguir os **litotopónimos**. Laxe-laxes-laxóns (8 veces), pedra (4), penedo (5), pena (3), peneites (3), penís, lapela (11) ou o moi curioso de Pracíns, tamén escrito nos s. XVIII, XIX e XX como Pracines ou Paracines. Supoñemos un orixinal Paracinis que podería derivar do latín *Petra Cinisia* > Pedra + Cinis (cinzas, feita ferruxa). Pedra Queimada, en todo caso, topónimo referido ás antigas roturacións do monte. Este nome pode falarnos dunha ocupación desta parte da parroquia na Idade Media.

Dentro dos orotopónimos, tamén ten o seu aquel reparar nos **espeleotopónimos** que poden estar a falar de distintos tipos de cavidades naturais (Cova de Lobo, Cova de Sabel, A Cova de Sanomedio, A Cova de Pías (2), Xacova, A Casa das Bestas, A Lapa das Bestas, A Lapa dos Piñeiro, O Outeiro das Campanas, O Outeiro das Moscalleiras, O Outeiro dos Niños, As Cacheiras de Lapela, A Lapeira de Peneites) ou artificiais (As Barracas, A Buraca, A Buraca da Lameira, A Mina da Cal, A Mina do Monte das Eiras) xa que Chandebrido, e a súa contorna, conta cun patrimonio soterrado de pequenas cavidades en parte xa estudiadas (Groba 2011, Otero 2011) e de interese varia.

Topografía parcial d'A Lapa dos Piñeiro. Abrigueiro granítico con un par de muíños rupestres e varias coviñas gravadas no chan cuberto e fotografía tirada desde o interior. Arquivos CEM 2006, publicada en Groba 2011: 117.

A Presa da Lapela contra o ano 1995.

A abundancia e riqueza de recursos acuíferos de Chandebrito é coherente coa variedade e densidade de **hidrotopónimos**. Os máis presentes: fonte (35 veces), río (23), presa/s (16), regueira (10), lagoa (5), lago/s, pozo (3), rego/s, rega, regato, regueiro, regamán... Ou Albogada, quizais de A Lobagada, pequeno curso que leva agua.

Calco do petróglifo do Rabete. Arquivos Maúxo 1996

O mesmo acontece coa proliferación de nomes que se refiren a actividades campesiñas. **Agrotóponimos** que en Chandebrito nomean tomadas (38 veces), campos (27), montes (18), cochos ou cochiños (13), leiras (11), matos (9), veigas (8), horta/o (7), eira (5), cavadas ou cadiñas (5), cachada ou cachán (5), cataliñas (5), pasto (4) e un longo etc. entre os que queremos subliñar o das Rozadas: do latín ruptiare; monte limpo, cortado o toxo ou o mato a rentes –por animais cos dentes ou por acción do home–, monte roturado para sementar. Este topónimo pode indicar que no lugar existiu unha forma de aproveitamento comunitario das terras de probable orixe medieval.

Outro posibel exemplo do mesmo grupo de nomes relacionados coas actividades agrícolas é o topónimo d'O Rabete. Aínda que podería referirse á parte final de algo, diminutivo de rabo ou, por que non, a interpretar como rabo algunha das liñas gravadas no afamado petróglifo do lugar, con todo, o máis probabel é que con Rabete se referise a un campo de labor estreito e longo, rabiforme, ou unha cuña alongada que se metía noutro terreo.

Os nomes das plantas –quer silvestres, quer cultivadas– forman o grupo dos **fitotopónimos** que en Chandebrito falan do carballo (7 veces), loureiro (5), xesta (5), pereira (4), piñeiro (4), estripeiro (4), salgueiro (4), castiñeiro (3), liño (2) e maís o uso de formulas como Fraga (4) ou Devesa (3), entre outras.

Chámanos a atención os poucos **zootopónimos** rexistrados. Corvo (4 veces), gabián (3), lagarto (3), can (2), lobo (2), grilos (2), bestas (2), cabras (2), coellos (2), cabalos (1), vacas (1), gatos (1), piollo (1), moucho (1) e pouco más. Por caso, a raposa menciónase xa en terreos de Coruxo, o sapo nos de Priegue etc.

Moitos son tamén os topónimos que fan referencia á persoa posuidora. **Antrotopónimos** evidentes, polo nome propio mencionado, son os de Ana María, Bastián, Daniel, Diego, Félix, Florentino, Genio, Isabel, Inés, Lucía, Luís, Luísa, Manuel, María Jacinta, Nesa, Pascual, Ricardo, Rodrigo, Preciosa, Sabel, Tomé (2 veces), Xan ou Juan (3). Polo apellido referido: Llanos, Xiraldez, Vilanova, Valverde, Rorís, Rial e Misa. Trátase dun alcume da persoa ou familia aludida nos casos de Pichela, Rata, Rato, Russo, Buenos Aires, Conde e Cornela.

De todos os antrotopónimos da parroquia o singular e propio de Chandebrito goza de unánime interpretación: «Un señor que viña dunha familia dun tal Brito viu para unha chan [...] a pastar co gado e a cultivar unha terra, e quedoulle a Chan de Brito» (Gómes 2010: 152). Onde xa non se dá unanimidade é á hora de situar a que chan en concreto se refería nun principio o topónimo: A Chan de Crasto, Monte dos Cruceiros, O Horto, A Lapela, A Chan son algunas das opcións que circulan. En canto ao elemento específico (*Brittus*, de orixe xermánica) no Val Miñor lígase coa casa grande, en Nigrán, chamada hoxe *Pazo de Brito* "en el cual habitaron según documentos que llegaron hasta nosotros los Brito" (Fernández de la Cigoña e Núñez 1995: 190). Espinosa de los Monteros (1938:103) supón que o fundador desta casa miñorá foi Martín Brito e Abreu, capitán e cabo do partido de Camos que en 1696 vivía en Baiona. Quizais (VV.AA 1997: 107-111) a orixe dos tal Brito veña por parte remota de D. Sueiro de Brito, ricohome dos tempos do rei Afonso VI que viviu no século XI. Con certeza, nada é seguro e Chan de Brito ben pode responder a outra orixe diferente.

Hai outros antrotopónimos que custa algo más recoñecelos: A de Percostas ou Por Costas de Pedro Costas. Dalbora ou Dalbra de A de Álvaro. Por explicar un caso, Adondejo, posibel A do Endego, pero tamén de A de Don Diego (1. Diego. Lat didacu: Home presumido; 2.endego. Lat indiculu: ovo de sinal para a galiña; 3. Dondiego: planta; 4. "donde dejó": abandono, cese nun traballo, herданza ou préstamo; lugar secreto onde se oculta algo. Segundo Benigno Iglesias, veciño falecido con 93 anos, a orixe de "A de Don Diego", ven do comprador que estivera en América.

No anterior tipo de topónimos ten interese reparar nos **haxiotopónimos**, os nomes das santas e santos que na sociedade tradicional eran habituais referencias. San Xosé non aparece máis que como patrono titular da parroquia eclesiástica. Consta o uso toponímico de San Xoán, San Miguel (3 ocasións) e moi en destaque Sanomedio (co seu monte, capela, fonte e cova) en consonancia coa relevancia daquel vello anacoreta na xeografía de Chandebrito (VV.AA 1997: 93-106)

Derradeira labranza cos bois, no lugar do Soeido, ano 1995.

No proceloso mundo dos **ecotopónimos** –que designan ou fan referencia a construcións de todo tipo– destacamos os relacionados coa memoria histórica antiga. Crasto ou castro (como non podía ser doutro xeito nos lugares do Monte do Crasto, O Crasto ou Castro Lapela, As Chans do Crasto, A Fonte do Castro, O Sucrasto...) e outros seguramente posteriores a Idade do Ferro como chouso, chosiña, chosa, corte, cortiña, cortelliña, tombo, eido, torreiro, puntillón, lavadouro (8 veces), muíño (9)... Con todo, as casas da parroquia (por ducias) rara vez son nomeadas aquí, por non saturar este traballo con referencias de curto alcance temporal, mesmo no caso daquelas más sobranceiras na historia da parroquia, como é a Casa Escola de Chandebrito (Gómes 2014).

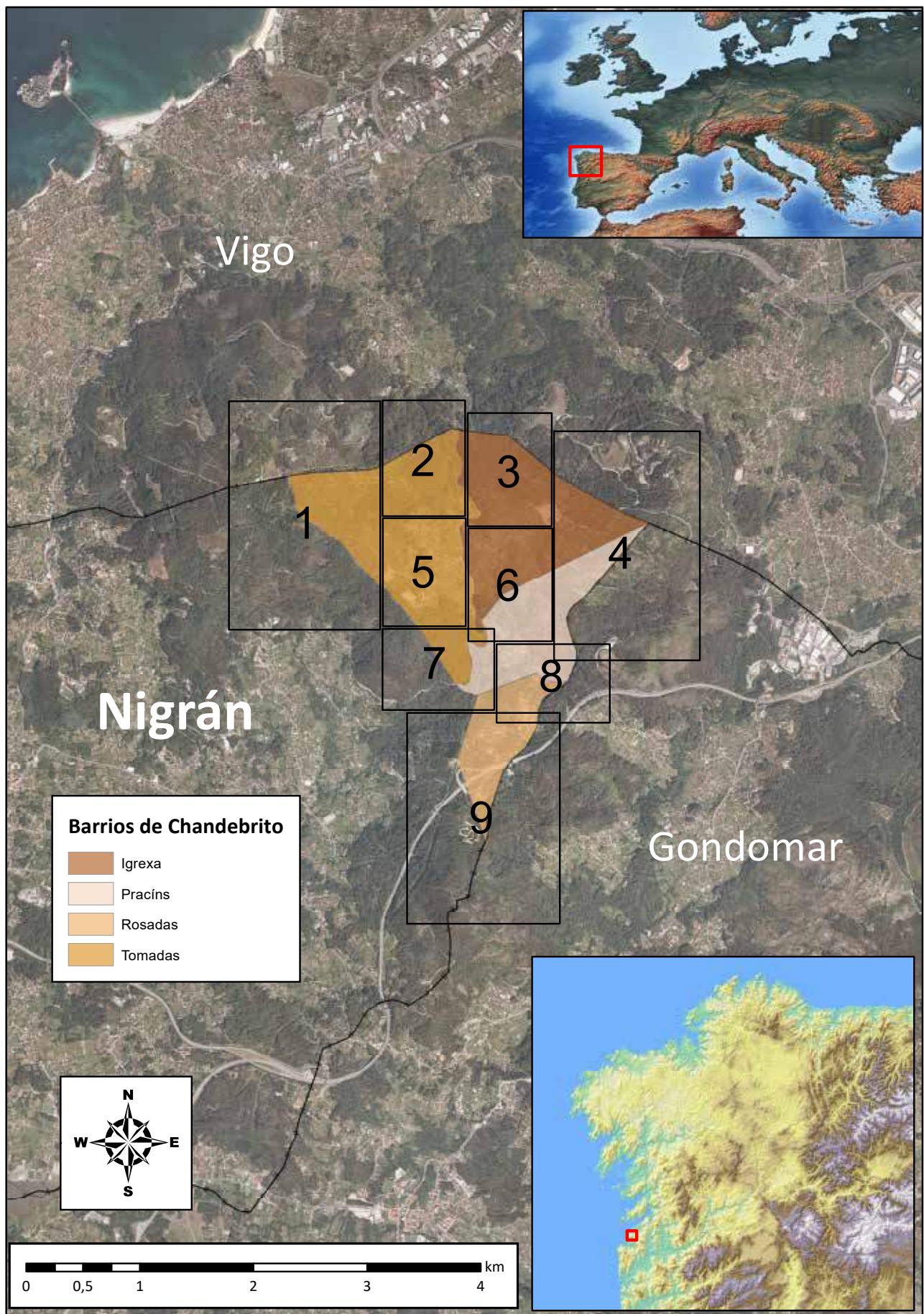
Foi a mesma decisión a que nos levou a non recoller os nomes das estradas, camiños e pistas forestais más ou menos asfaltadas que hoxe atravesan Chandebrito. Apenas referenciamos os **odotopónimos** dos pasos, portos, portelas, pousos, posuiños, carreiros, quiringostas e velloz camiños conservados que na parroquia, como no resto do país, cada vez son más estimados por ter sido destruídos case na súa totalidade.

E rematamos, as vindeiras xeracións tempo terán a nomear e renomear campos, montes, outeiros, covas, casas, vías de comunicación, construcións e calquera parte do territorio que precisen recoñecer polo seu nome. O posto aquí por escrito, séxalles tan útil e de estima como resulta para nós a día de hoxe.

Chandebrito, sábado 14
de outubro de 2017.

Ano 1952. Dende o Puntillón, ao fondo o Outeiro das Laxes, á dereita O Xestal e á esquerda A de Per Costas.

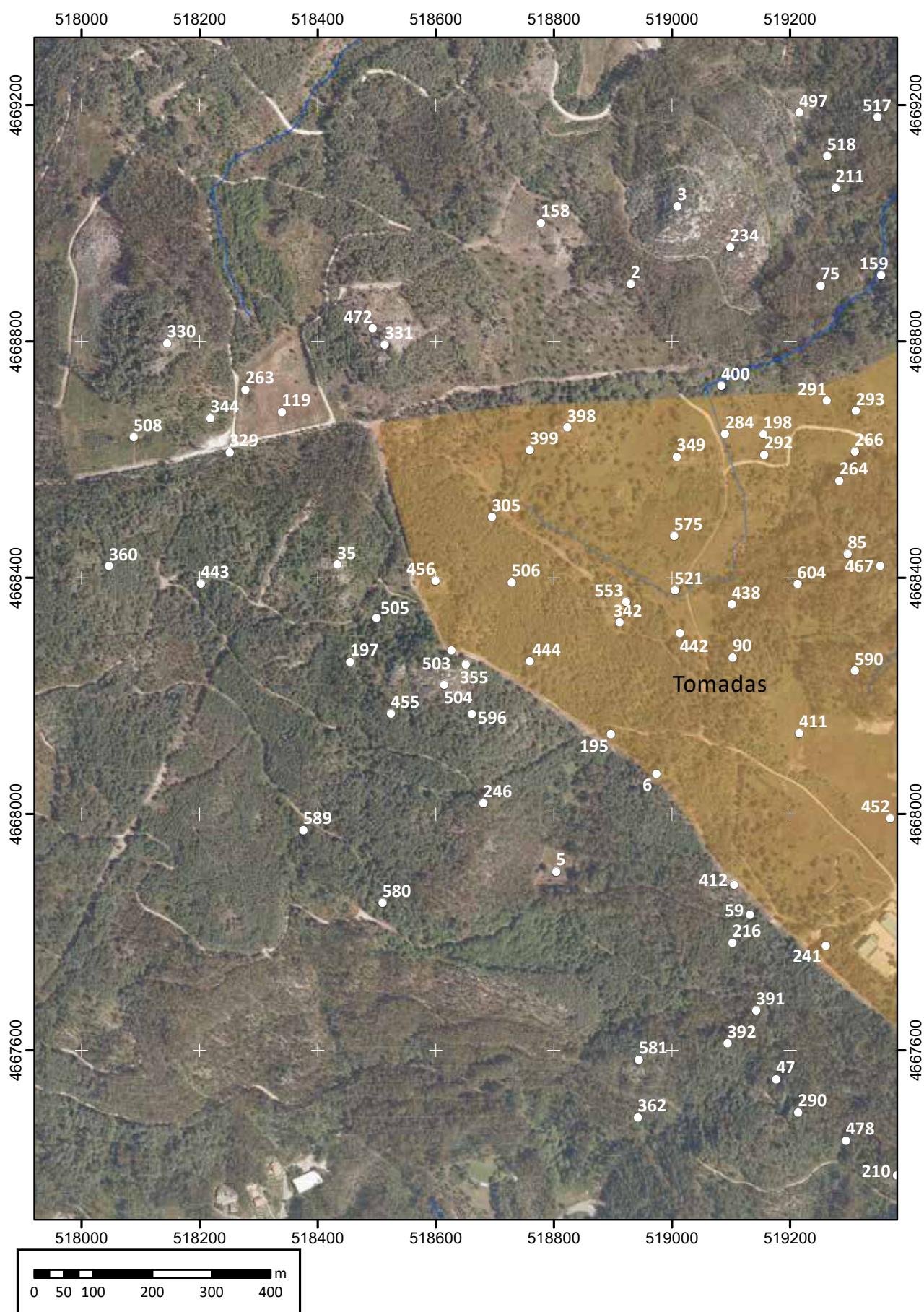

Lámina 1

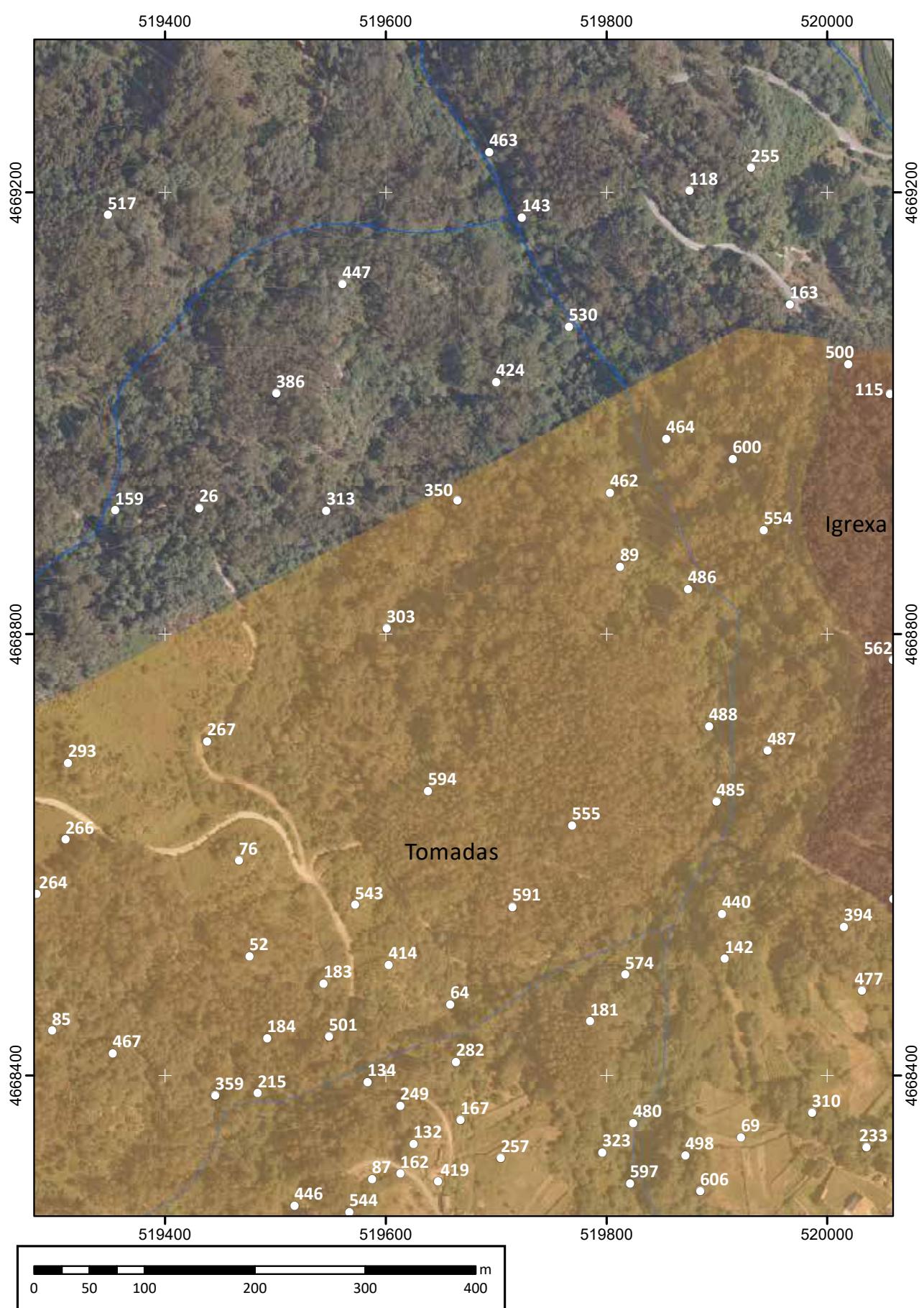

Lámina 2

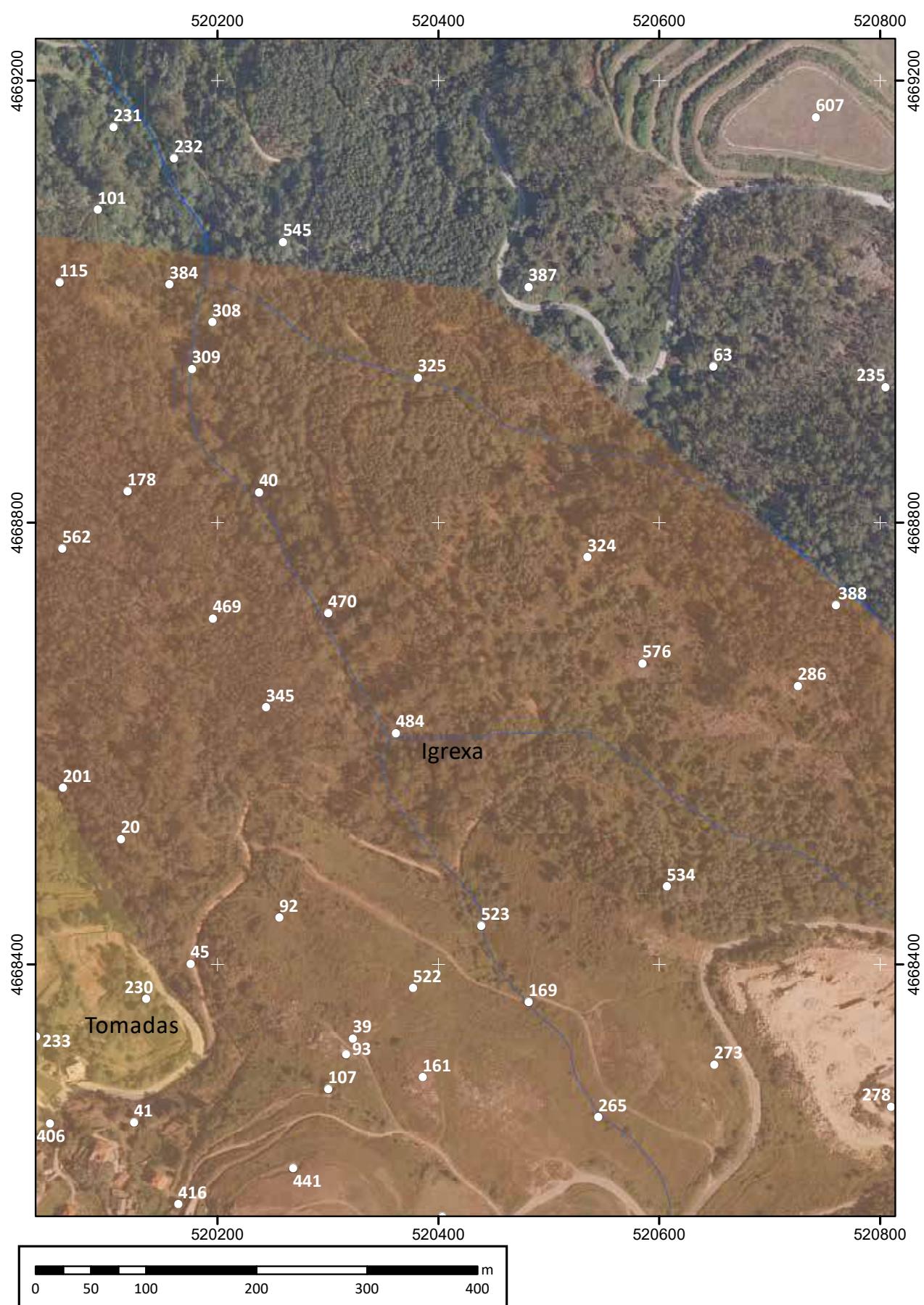

Lámina 3

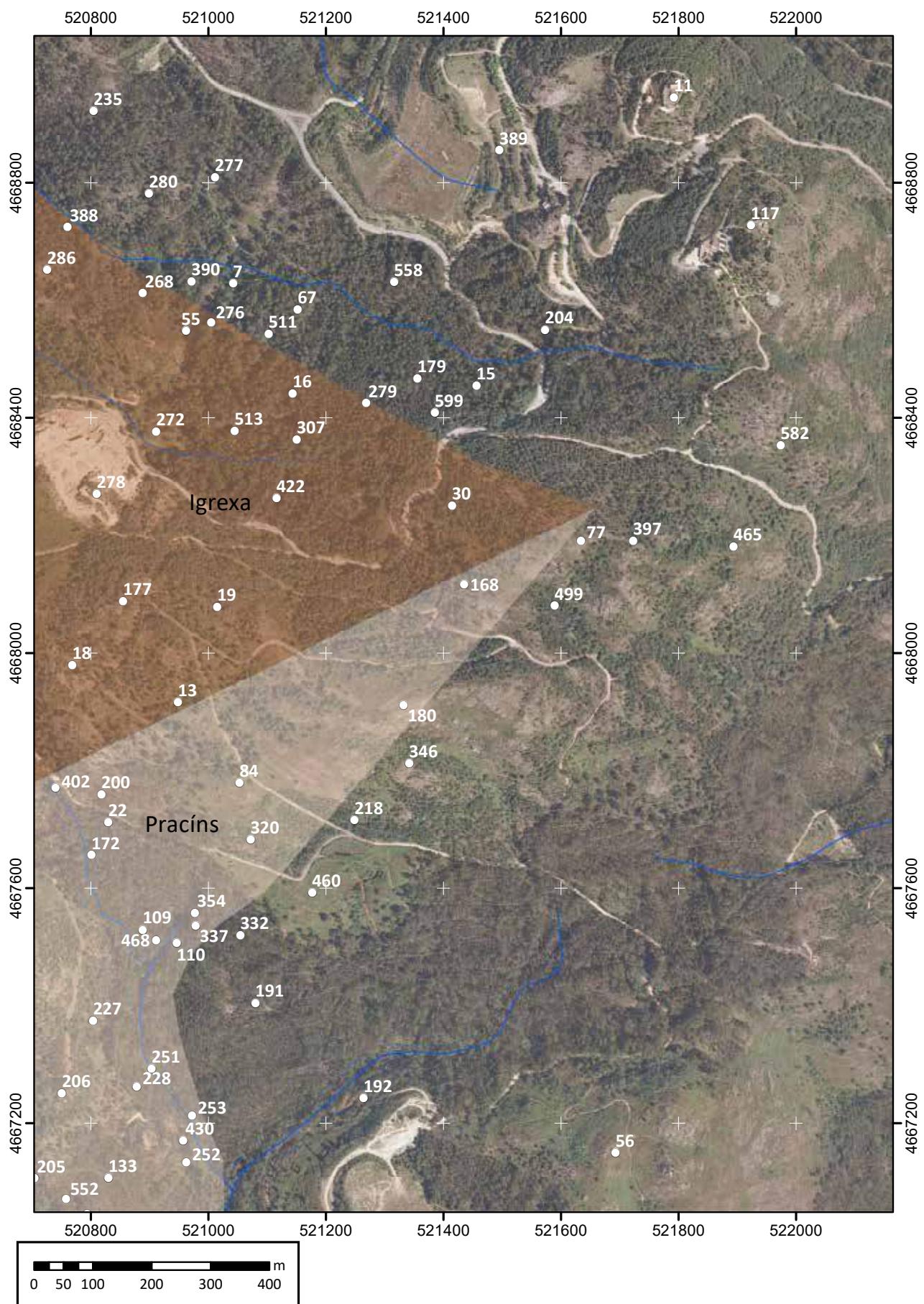

Lámina 4

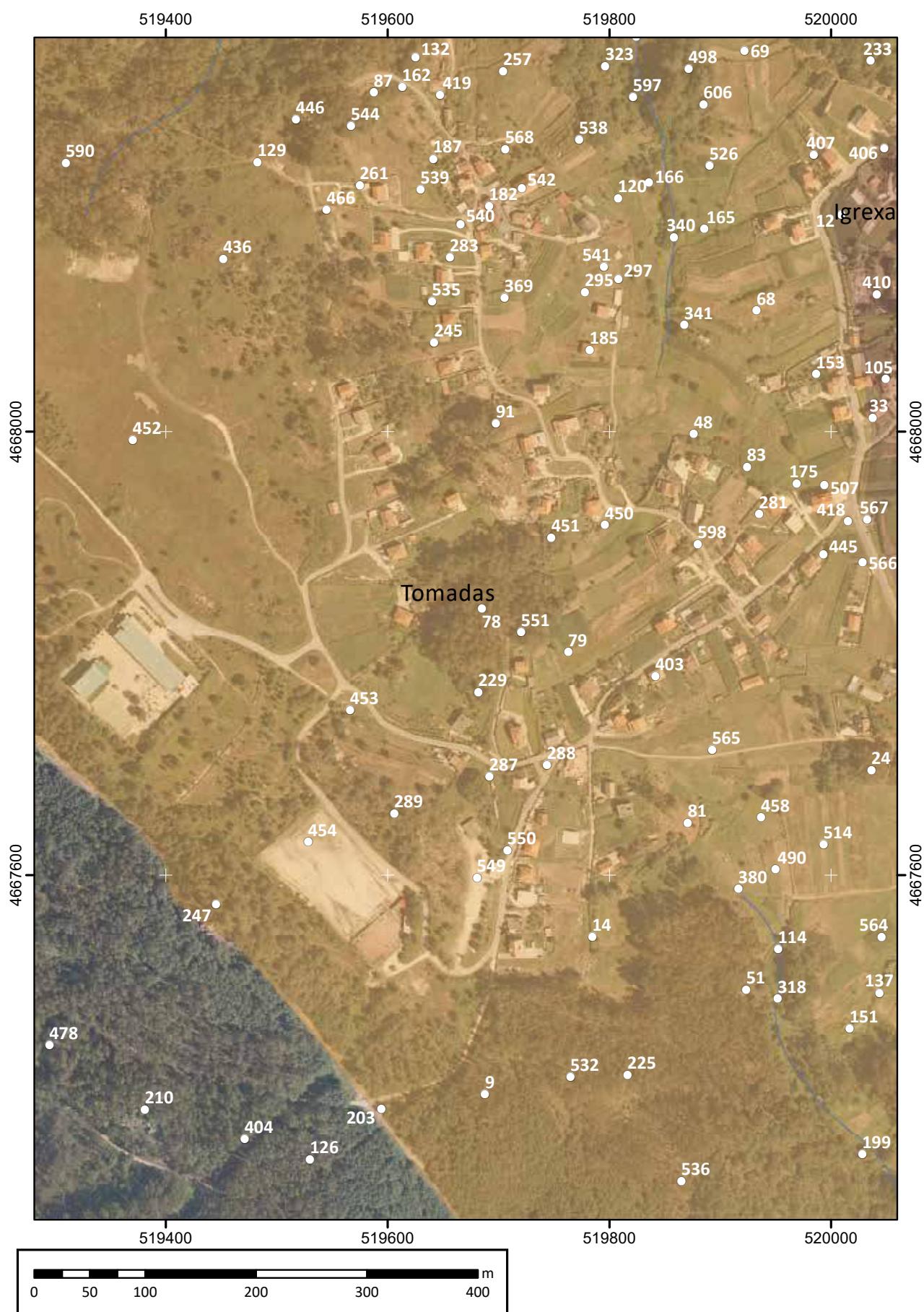

Lámina 5

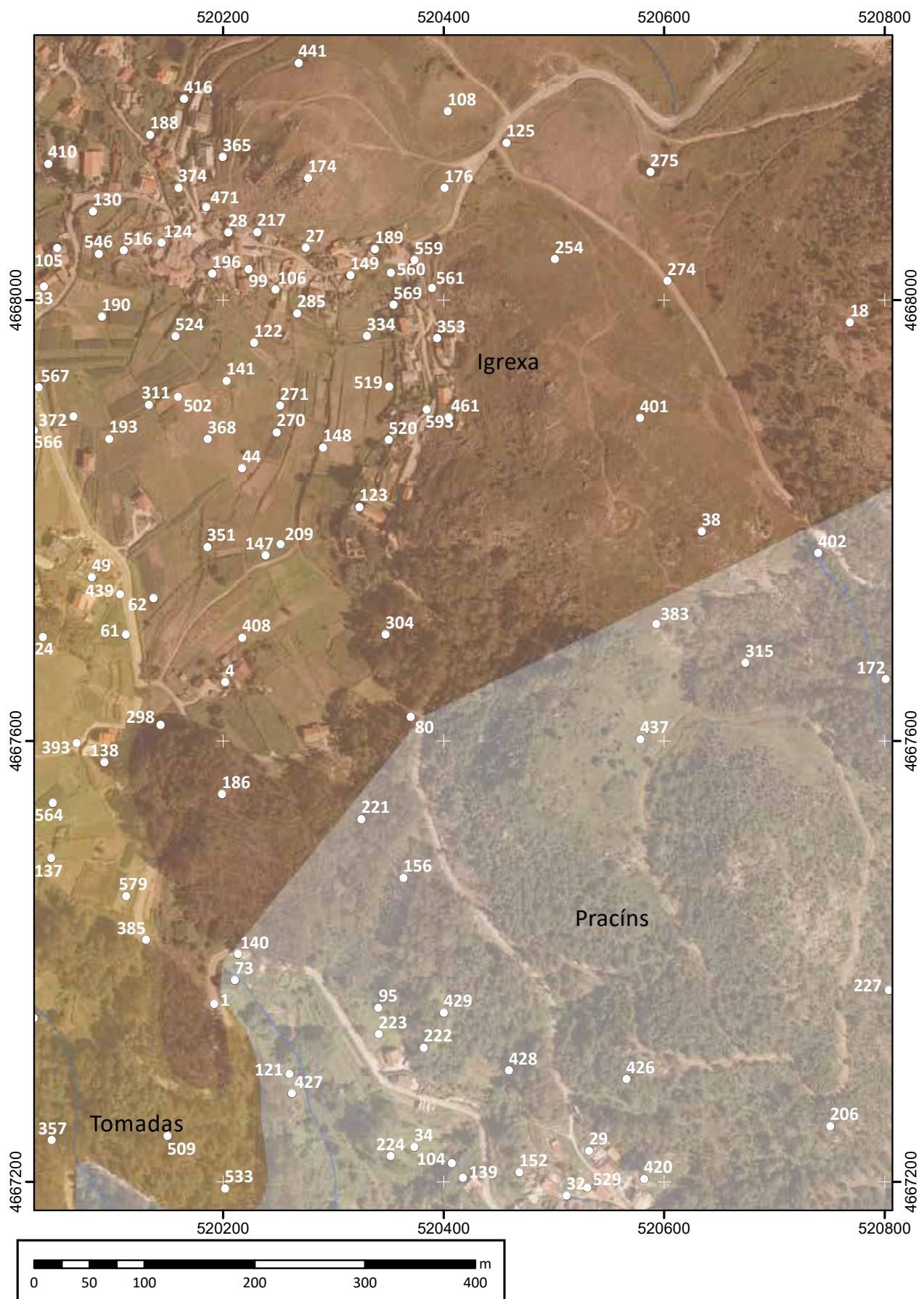

Lámina 6

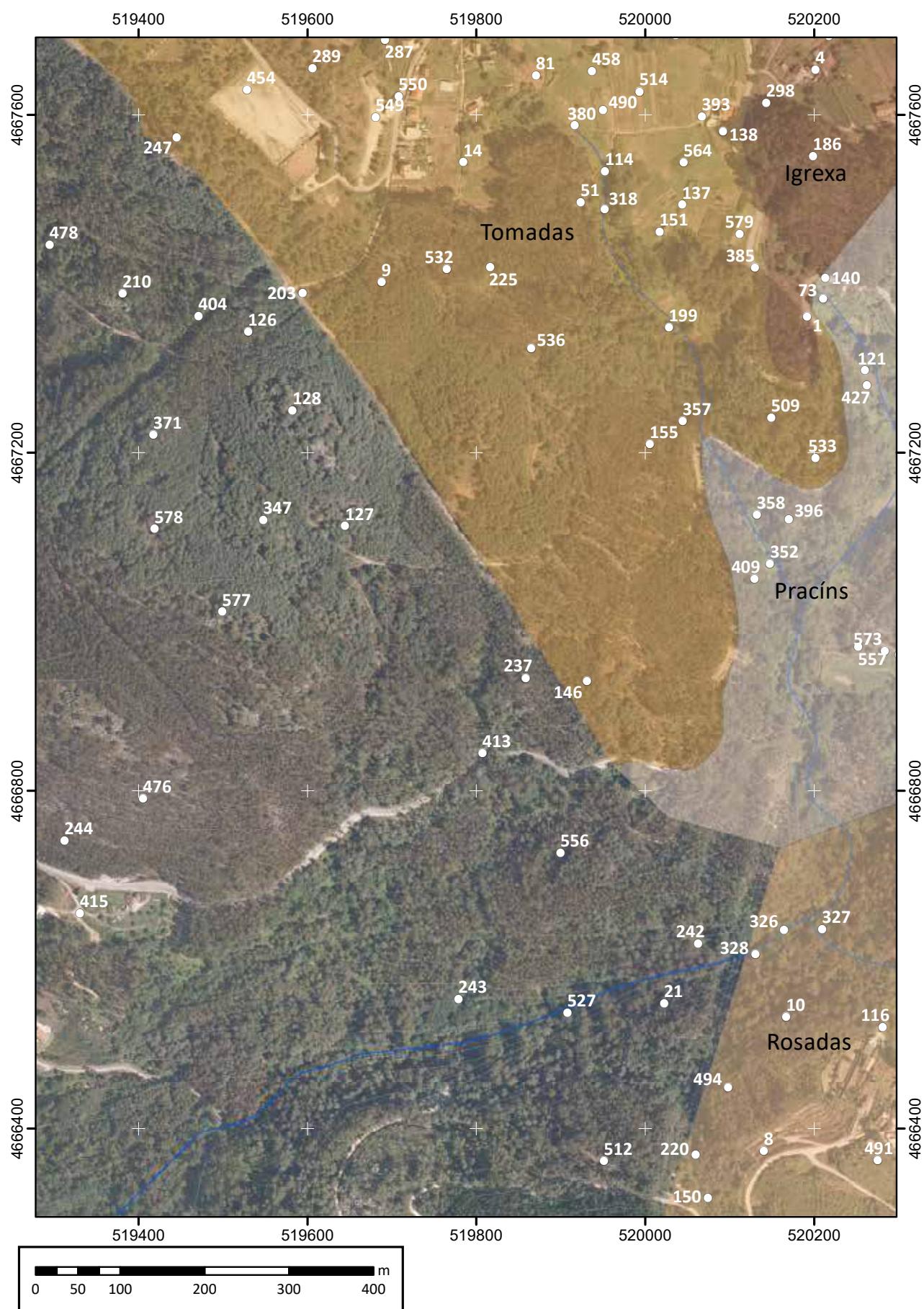

Lámina 7

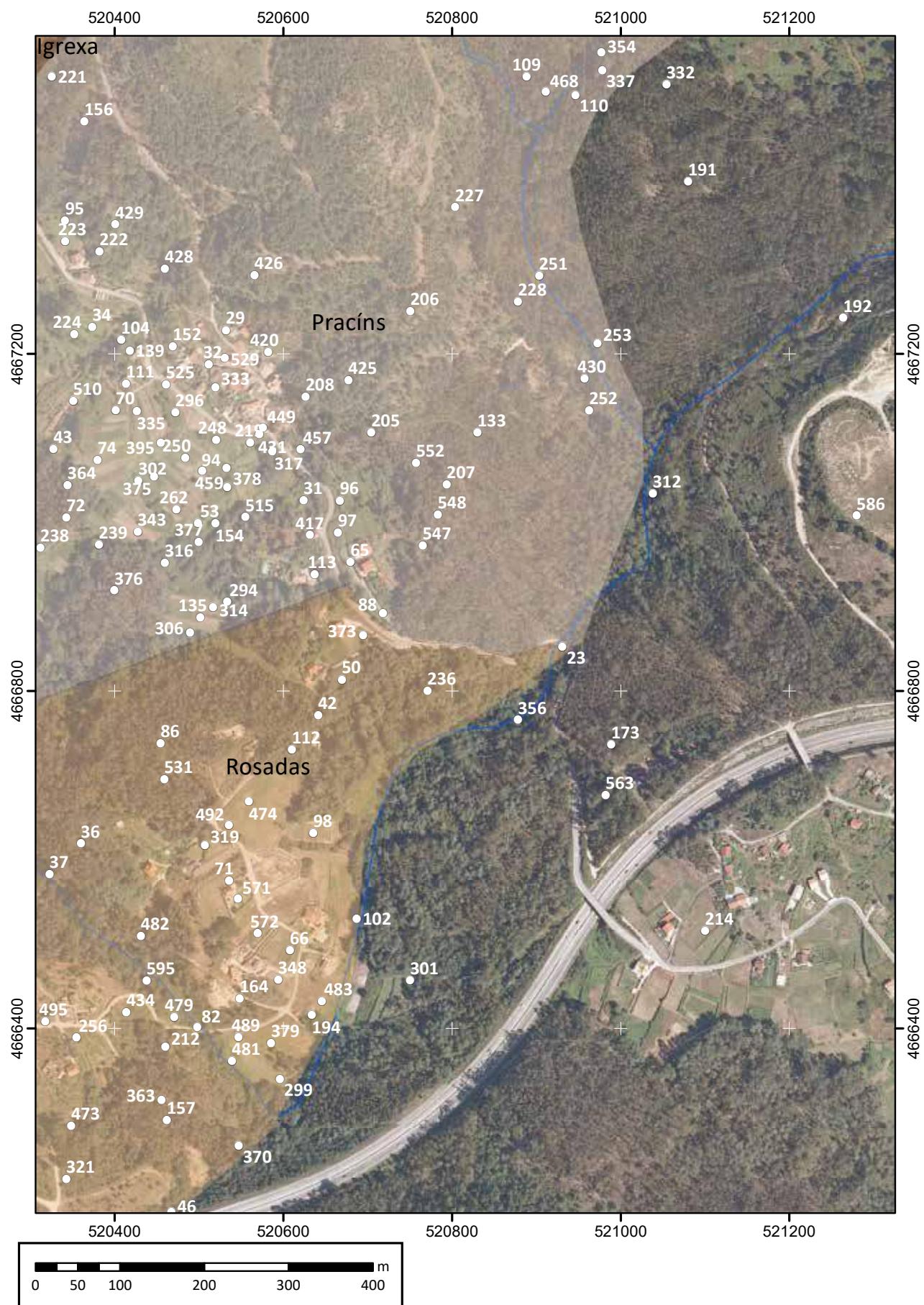
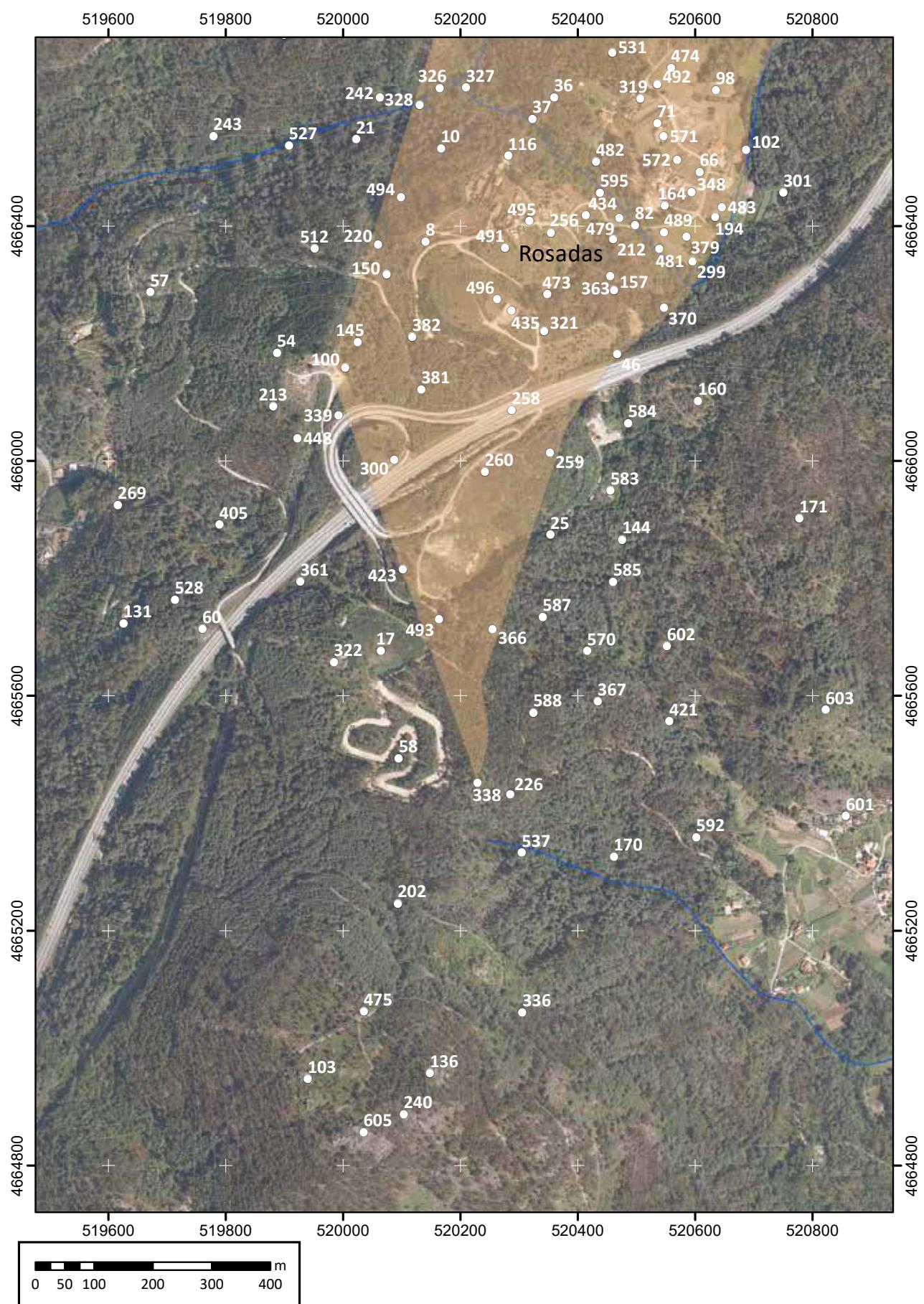

Lámina 8

Bibliografía citada

Clube Espeleológico Maúxo, CEM (2004): *O Folón (Coruxo) e as outras covas do Sur de Vigo. Informe anexo ás solicitudes de catalogación dos recursos patrimoniais existentes entre os concellos de Vigo e Nigrán (Galicia)*, Vigo: Asociación Vecinal de Coruxo, 73 páginas.

Costas Goberna, José Bernardino e Groba González, Xavier (1994): «Os Petroglifos do Maúxo (Vigo e Nigrán)», *El Museo de Pontevedra nº XLVIII*. Pontevedra: Museo, pp. 129-231.

Costas Goberna, José Bernardino et al. (1997): *Historia de Chandebrito*. Nigrán: Concello de Nigrán e Comunidade de Montes en Man Común de Chandebrito, 157 páginas.

Espinosa de los Monteros, José (1938): *Casas y Cosas del Valle Miñor*. Santiago de Compostela: Tipografía de El Eco Franciscano, p.103.

Fernández de la Cigoña e Núñez, Estanislao (1995): *Historia da Comarca do Val Miñor (Baiona -Nigrán e Gondomar)*. Vigo: Asociación Galega para a Cultura e a Ecoloxía, p.190.

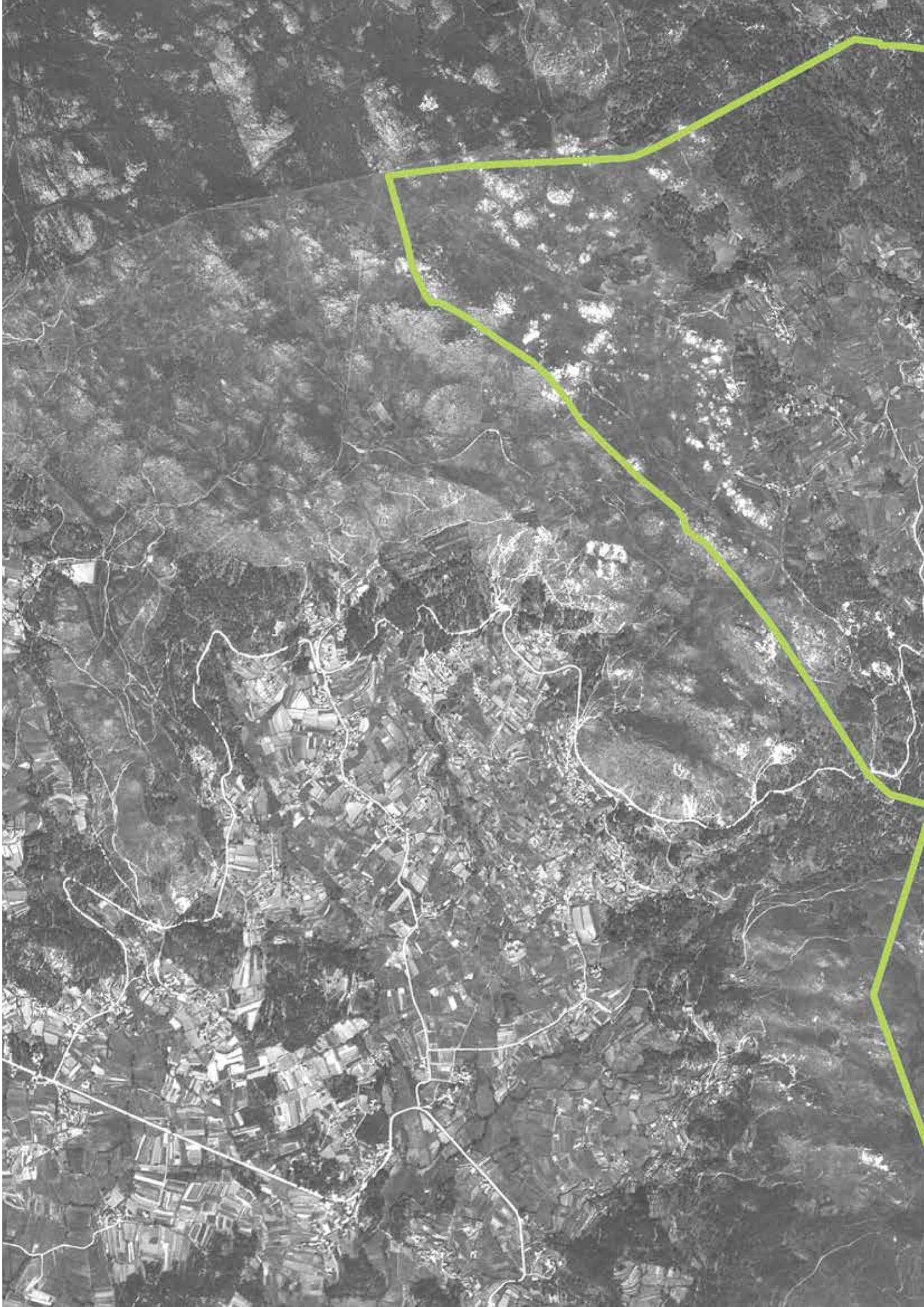
Galindo Romero, Pascual (1923): *Tuy en la Baja Edad Media*. Zaragoza-Madrid: Estudios de Historia Eclesiástica Española, pp. 29 e 30.

Gómez Costas, Carlos (2010): «Antropoloxía, crenzas, supersticións e lendas de Chandebrito». *REM, Revista de Estudios Miñoranos*. Gondomar: Instituto de Estudos Miñoranos, nº 7/8/9 (2007/09), pp. 143-156.

Gómez Costas, Carlos (2014): «A antiga Casa-Escola de Chandebrito». *REM, Revista de Estudios Miñoranos*. Gondomar: Instituto de Estudos Miñoranos, nº 12/13 (2014), pp. 135-154.

Groba González, Xavier (2011): «Relevancia prehistórica nas covas graníticas do Val Miñor», *Furada, Número especial (Libro actas I Congreso Galego de Espeleología, FGE-2006)*, pp. 107-118.

Otero Dacosta, Tereixa (2011): «Cultura inmaterial e covas graníticas no Val Miñor», *Furada, Número especial (Libro actas I Congreso Galego de Espeleología, FGE-2006)*, pp. 107-118.

Fotograma do voo estadounidense (1956) de Chandebrito e proximidades.

Fonte: Instituto Geográfico Nacional

Índice topográfico

Nº	Topónimo	Lam
1	As de Abaixo	7
2	Fonte de Abilleira	1
3	Monte Abilleira	1
4	Adondego ou A de Don Diego	6
5	As Agrileiras	1
6	Outeiro das Agrileiras	1
7	A Tomada da Água	4
8	A Tomada do Alargo	9
9	A Tomada do Alargo ou do Rapadouro	5
10	O Alargo	9
11	Monte Alba	4
12	A Albogada	5
13	A Fonte do Alcouce	4
14	As Aléns	5
15	O Monte das Ameixeiras	4
16	A Tomada de Ana María	4
17	A Aparicia	9
18	Os Apoiteales de Abaixo	6
19	Os Apoiteales de Arriba	4
20	A Areña ou As Ariñas	3
21	A Pedra da Areira	9
22	Os Arrocheiros	4
23	O Asperón ou O Esperón ou O Osperón	8
24	O Mato do Bargo ou Vargo	5
25	A Barquilleira ou Barcalleira	9
26	A Chan da Barra	2
27	As Barracas	6
28	A Barreira	6
29	A Barreira	8
30	As Barreiras de Chandebrito	4
31	O Cocho do Barro	8
32	O Barranco	8
33	A de Bastián	6
34	Os Beleiraes ou Abeleiraes ou Beleiral ou Abeleirado	8

Nº	Topónimo	Lam
35	O Outeiro do Berce	1
36	As Besadas ou Vesadas	9
37	O Muíño das Besadas ou Vesadas	9
38	A Casa das Bestas	6
39	A Lapa das Bestas	3
40	A Bouza	3
41	A de Buenos Aires	3
42	A Bugalleira	8
43	A Buraca	8
44	A Buraca ou A Buraca da Lameira	6
45	O Mato da Cabada	3
46	Porto de Cabalos	9
47	A Chan das Cabezas	1
48	As Cabreiras ou A de Cobreira	5
49	A Cachada da Veiga Grande	6
50	A Cachada de Abaixo	8
51	A Cachada	5
52	A Tomada da Cachada	2
53	Cachán	8
54	Outeiro das Cagallas	9
55	A Mina da Cal	4
56	Monte Calvo	4
57	Camos	9
58	As Chans de Camos	9
59	Onde Baixan os de Camos	1
60	O Outeiro das Campanas	9
61	O Campiño e Presa do Campiño	6
62	Campiños Longos	6
63	O Monte dos Campiños	3
64	O Campo da Fonte	2
65	O Campo de Arriba	8
66	O Campo do Medio	9
67	O Campo Grande da Lapela	4
68	O Campo Grande	5
69	O Campo Novo	2

Nº	Topónimo	Lam
70	O Campo Sácamo	8
71	A Chan do Campo	9
72	O Cú do Campo	8
73	Os Campos das de Baixo	6
74	Os Campos de Abaixo	8
75	A Costa do Can	1
76	Outeiro do Can	2
77	O Alto do Canaval	4
78	A Regueira das Cancelas	5
79	As Cancelas	5
80	O Canceleiro	6
81	A de Canelas	5
82	O Cano	9
83	O Cano	5
84	O Outeiro de Cantademos	4
85	O Outeiro da Cañoteira	1
86	As Carballas	8
87	Os Carballiños	5
88	O Carballo de Arriba	8
89	O Carballo Vello	2
90	O Outeiro do Carballo	1
91	Os Carballos	5
92	A Regueira do Carballoso	3
93	O Carballoso	3
94	A Caroceira	8
95	As Carouxas	6
96	A Leira do Carreiro	8
97	O Carreiro	8
98	As Carrizas	9
99	A Eira do Cartas	6
100	A Chan da Casa	9
101	O Poulo da Casapeira	3
102	Tras das Casas	9
103	Monte Castelo	9
104	A Castiñeira	8
105	As Castiñeiras	5
106	Os Castiñeiros	6
107	A Fonte do Castro ou do Crasto	3
108	As Chans do Castro ou do Crasto	6
109	A Cataliña ou As Cataliñas	4
110	Cateliña da Cazarola	4

Nº	Topónimo	Lam
111	As Cavadas	8
112	A Cavadiña	9
113	A Cavadiña	8
114	As Cavadiñas	5
115	As Centieiras	3
116	O Outeiro do Cepo	9
117	Monte Cepudo	4
118	Cabeza de Cerne	2
119	A Chan de Arriba	1
120	A Chan Pequena	5
121	A Chan	7
122	Chandebrito	2
123	Adro, igrexa, camposanto de Chandebrito	6
124	As Eiras de Chandebrito	6
125	O Muíño das Chans ou dos Cruceiros	6
126	A Cheira	7
127	O Monte da Cheira	7
128	Os Outeiros da Cheira	7
129	A Chosiña	5
130	A Chousa	6
131	O Chouso	9
132	O Chouso	2
133	O Chouso de Pracín	8
134	A Chovea	2
135	A Leira da Chosa	8
136	A Cidá	9
137	O Reghato do Cochiño ou de Vilanova	5
138	O Cochiño	6
139	Os Cochiños	8
140	O Cocho de Abaixo e Fonte do Cocho de Abaixo	6
141	O Cocho	6
142	Os Cochos	2
143	O Pozo de Cociñas	2
144	As Coelleiras	9
145	As Coelleiras	9
146	A do Conde ou Tomada do Conde	7
147	A de Cordiñas	6
148	Camiño de Cordiñas	6
149	A Casa da Cornelha	6

Nº	Topónimo	Lam
150	A Fonte das Cortellas D'abaixo	9
151	As Cortelliñas ou As Cotiniñas	5
152	Cortiña	8
153	A Cortiña	5
154	A Cortiña	8
155	As Cortiñas	7
156	As Cortiñas	6
157	Os Cortizos	9
158	Coruxo	1
159	A Regueira do Corvo ou d'On-de Canta o Corvo	2
160	O Niño do Corvo	9
161	O Outeiro do Corvo	3
162	A Costa	5
163	O Alto da Costa	2
164	O Mato da Costa	9
165	O Pasto da Costa	5
166	O Pasto da Costa	5
167	O Costal das Tomadas ou Camiño do Costal	2
168	O Costal	4
169	A Presa de Costas	3
170	A Costeira	9
171	Os Cotros ou O Alto dos Cotros .	9
172	A Casa de Couso	4
173	A Leira de Couto	8
174	O Crasto ou Castro ou Monte do Crasto	6
175	A do Crego	5
176	O Monte dos Cruceiros	6
177	A Cruz	4
178	A Cubaliña ou A Coveliña	3
179	A Tomada do Cura	4
180	Os Curutos	4
181	Dalbora ou Dalbra ou A de Álvaro	2
182	A de Daniel	5
183	O Campo da Devesa	2
184	As Devesas,	2
185	Por Domínguez ou Per Domínguez ou Pedro Domínguez	5
186	Outeiro de Don Degho ou Outeiro das Mimosas	6
187	O Eido	5

Nº	Topónimo	Lam
188	Eira da Habanera ou O Campo do Eido	6
189	A Eira	6
190	O Campo da Eira	6
191	Eiras ou Monte das Eiras	4
192	A Mina do Monte das Eiras	8
193	Encourada	6
194	As Encubertas ou As Cobertas	9
195	Os Enforcados ou Outeiro dos Enforcados	1
196	O Enxido	6
197	O Outeiro dos Escapados	1
198	A Laxe do Escorregadouro	1
199	O Esqueiro ou Osqueiro / Isqueiro	7
200	Fonte e Presa da Estrada	4
201	Os Estripeirais	3
202	Fonte do Estripeiro	9
203	Os Estripeiros	5
204	O Estripeiro da Lapela	4
205	A Costa do Facho	8
206	O Facho	8
207	A Farruxenta ou As Farruxentas	8
208	O Monte Feital	8
209	De Félix	6
210	O Outeiro da Ferradura	5
211	A Tomada do Ferreiro	1
212	O Cocho do Ferreiro	9
213	A Tomada dos Ferreiros	9
214	Figueiró	8
215	A Fonte de Arriba	2
216	A Fonte Nova	1
217	A Fonte Nova e Lavadouro da Fonte Nova	6
218	A Fonte Raxada	4
219	O Campo da Fonte	8
220	O Outeiro da Fonte	9
221	A Fontiña	6
222	As de Fóra	6
223	O Pozo das de Fóra	6
224	A Leira do Foro	8
225	O Foro	5
226	Camiño dos Foros	9

Nº	Topónimo	Lam
227	O Alto dos Foros	4
228	Fracio	8
229	A do Frade	5
230	O Cocho da Fraga	3
231	O Peirao da Fraga	3
232	O Rio da Fraga	3
233	As Fragas	2
234	Fragoselo	1
235	Freixo	4
236	O Campo da Fría	8
237	A Gabacha	7
238	O Gabián	8
239	O Arroio ou Río do Gabián	8
240	As Gallas	9
241	O Outeiro do Ganador	1
242	O Gancholo	9
243	Río do Gancholo	9
244	A Gateña	7
245	A Tomada de Genio	5
246	O Outeiro das Grades	1
247	O Gurugú ou Outeiro do Rapadouro	5
248	A Chan da Herba	8
249	A Horta Vella	2
250	A Chan de Hortas	8
251	As Presas do Horto	4
252	O Horto	8
253	O Río do Horto	8
254	Igrexa ou Chan de Brito	6
255	O Penedo de Inés	2
256	Lugar de Isabel	9
257	San Xoan ou Juan	2
258	A Chan do Lagarto	9
259	O Outeiro do Lagarto	9
260	O Monte dos Lagartos	9
261	A Lagoa	5
262	A Lagoa ou A Lagoa do Campo da Moreira	8
263	A Lagoa ou Chan das Lagoas	1
264	Os Lagos	1
265	Os Lagos	3
266	Os Laguiños	2

Nº	Topónimo	Lam
267	O Laguncheiro	2
268	O Laguncheiro	4
269	A Lama	9
270	A Lameira	6
271	Fonte e Lavadouro da Lameira	6
272	Lapela Sobreiro	4
273	A Chan de Lapela	3
274	A Fonte de Lapela	6
275	A Presa Lapela	6
276	As Tomadas de Lapela	4
277	As Cacheiras de Lapela	4
278	O Crasto ou Castro Lapela	4
279	O Xestal da Pela ou de Lapela	4
280	Vanzóns de Lapela	4
281	O Laredo	5
282	A Lata	2
283	O Lavadouro	5
284	A Laxe Negra	1
285	A Laxe	6
286	As Laxes Negras	3
287	As Laxes	5
288	Fonte e Lavadouro das Laxes ou de Florentino	5
289	O Outeiro das Laxes	5
290	Os Laxóns	1
291	A Chan dos Legóns	1
292	A Costa da Chan dos Legóns	1
293	O Outeiro da Chan do Legóns	2
294	A Leira de Arriba	8
295	A Leira	5
296	A Leira	8
297	O Canto da Leira	5
298	A Leiriña	6
299	A de Leixós	9
300	O Outeiro Letreiro	9
301	Liñares	9
302	A Chan do Liño ou Campo do Liño	8
303	O Cocho de Llanos	2
304	Cova de Lobo	6
305	Outeiro dos Lobos	1
306	A Longa ou Vuelita ou Leira Longa	8

Nº	Topónimo	Lam
307	As Tomadas Longas	4
308	As Loureiras	3
309	O Muíño das Loureiras	3
310	O Loureiro	2
311	O Loureiro	6
312	O Río Loureiro	8
313	A Tomada de Lucía	2
314	A de Luis	8
315	A Tomada de Luísa ou da Tía Luísa	6
316	A Leira da Maceira ou A Leira do Río	8
317	As Manteigosas	8
318	A de Manuel ou Presa da de Manuel	5
319	A de María Xacinta	9
320	A Tomada de María Longa ou Tomada Grande	4
321	A Chan da Mariña	9
322	Outeiro Martiño ou dos Martiños ou Alto dos Corvos	9
323	O Matiño	2
324	O Mato Grande	3
325	O Río de Mato Grande	3
326	O Muíño dos Matos	9
327	O Pontillón dos Matos	9
328	O Río dos Matos	9
329	Maúxo	1
330	Maúxo Grande ou Castro Chouso	1
331	Maúxo Pequeno	1
332	As Mazarocas	4
333	San Miguel	8
334	San Miguel	6
335	A Leira da Misa	8
336	Monte da Cidá	9
337	Cateliña do Monte	4
338	O Outeiro dos Moros	9
339	O Outeiro das Moscalleiras	9
340	O Regato dos Mosqueiros	5
341	Os Mosqueiros e Presa dos Mosqueiros	5
342	O Outeiro do Moucho	1
343	O Campo da Moureira ou da Moreira	8
344	As cadenas dos Moros ou Pozo da Lagoa.	1
345	Moxenas	3

Nº	Topónimo	Lam
346	O Outeiro das Mozas	4
347	O Tombo das Mozas	7
348	O Campo do Muíño	9
349	Onde Morreu a Muller	1
350	As Muradas	2
351	O Nabal	6
352	Os Nandíns	7
353	A Casa de Nesa	6
354	A Cataliña de Nigrán	4
355	O Outeiro dos Niños	1
356	O Río de Osperón, Asperón ou Esperón	8
357	A Fonte do Osqueiro	7
358	O Río do Osqueiro	7
359	Os Outeiriños	2
360	Outeiro Grande	1
361	O Outeiro Longo	9
362	O Outeiro Longo	1
363	A do Outeiro	9
364	A do Outeiro	8
365	O Muíño do Outeiro	6
366	As Tomadas de Padrón	9
367	O Outeiro do Padrón	9
368	O Palleiro	6
369	O Palleiro	5
370	O Panasco	9
371	O Outeiro da Pandereta	7
372	As Entre Paredes	6
373	Paredes.	8
374	A Pascarella	6
375	A de Pascual	8
376	O Outeiro dos Campos do Paso	8
377	Os Campos do Paso	8
378	Quiringosta dos Campos do Paso	8
379	Os Matos do Pasto	9
380	A de Pastoracio	5
381	A Fonte e A Presa de Arriba dos Pastos	9
382	Pastos, Os e Presa de Abaixo dos Pastos	9
383	Os Patíns	6
384	Patrón	3
385	A Pedra Grande	6

Nº	Topónimo	Lam
386	A Pedramán	2
387	As Pedras Narigudas	3
388	A Tomada dos Pedros	4
389	O Costal Peimallo	4
390	O Peirao	4
391	A Chan da Pena	1
392	O Outeiro da Pena	1
393	A Presa da Pena ou Presa da de Pena	6
394	O Penedo	2
395	O Penedo	8
396	Os Penedos	7
397	Os Penedos	4
398	Peneites	1
399	A Chan de Peneites	1
400	Regueira de Peneites	1
401	A Penís	6
402	Fonte da Penís ou Fonte de Juan	6
403	A de Percostas ou Por Costas ou Pedro Costas	5
404	A Chan da Pereira	7
405	A Regueira da Pereira	9
406	A Fonte das Pereiras	3
407	As Pereiras	5
408	A Cova de Pías	6
409	A Cova de Pías	7
410	As Pías	6
411	Chan de Pías	1
412	O Outeiro da Pichela	1
413	A Fonte do Canelo de Piñeiro	7
414	A Lapa dos Piñeiro	2
415	Os Piñeiro	7
416	Fonte e Lavadouro dos Piollos	6
417	As Piricas, As ou Casa das Piricas	8
418	O Cocho do Pontillón	5
419	O Portal (Casa dos Portalegos)	5
420	A Portela	8
421	A Portela	9
422	Do Portelo da Lapela	4
423	O Pousafolles ou Outeiro de Pousafolles	9
424	O Pouxiño	2
425	O Pouso	8

Nº	Topónimo	Lam
426	Pracíns	6
427	A Chan de Pracíns	7
428	A Fonte d'Arriba de Pracíns	6
429	A Fonte do Canelo de Pracíns	6
430	A Tomada de Pracíns	8
431	A Fonte e presa e lavadouro de Abaixo de Pracíns	8
432	O Cano de Pracíns	8
433	O Portelo de Pracíns	8
434	A Horta de Prado	9
435	A Casa de Preciosa	9
436	O Preguntadouro, Outeiro do Preguntadouro	5
437	A Preinada	6
438	Preités ou A Tomada de Preités	1
439	O Campiño da Presa	6
440	O Cocho da Presa	2
441	O Muíño da Presa	3
442	As Presas Novas	1
443	Priegue	1
444	O Outeiro das Procesións	1
445	O Puntillón	5
446	Camiño da Qriringosta	5
447	A Queimada	2
448	Monte Queimado	9
449	A Quiringosta Cega	8
450	A Fonte e Lavadouro do Rabete	5
451	O Rabete	5
452	As Chans ou Mar de Rapadouro	5
453	Fonte e Lavadouro de Rapadouro	5
454	O Pozo do Rapadouro	5
455	O Monte da Raposa	1
456	Onde Canta a Raposa	1
457	A da Rata	8
458	A do Rato	5
459	As Redondas	8
460	O Outeiro Redondo ou Penedo Redondo	4
461	A Rega	6
462	O Pasto da Rega	2
463	O Río da Rega	2
464	Os Poulos da Rega	2

Nº	Topónimo	Lam
465	A Regamán	4
466	O Rego Arriba	5
467	Os Regos Vellos	2
468	A Cateliña da Regueira	4
469	A Chan das Regueiras	3
470	O Río Regueiras	3
471	O Regueiro e Fonte e Pozo do Regueiro	6
472	<i>A Silla da Reina</i>	1
473	As Restevas	9
474	A Restiveira	9
475	A Retamán	9
476	O Monte da Revolta	7
477	A de Rial	2
478	A Tomada de Ricardo	1
479	A Horta do Río	9
480	A Lagoa do Río	2
481	O Río	9
482	O Campo do Rio	9
483	O Cocho do Río	9
484	Regueira do Río	3
485	A Presa dos Muíños de Rodas	2
486	O Río de Rodas	2
487	Os Campos dos Muíños de Rodas	2
488	Os Muíños de Rodas	2
489	A de Rodríguez	9
490	A de Rorís	5
491	As Rozadas	9
492	A Volta das Rozadas	9
493	As Chans das Rozadas	9
494	As Tomadas Vellas das Rozadas	9
495	Fonte e Lavadouro das Rozadas	9
496	Lugar de Arriba das Rozadas	9
497	A Devesa do Russo	1
498	Cova de Sabel	2
499	A Fonte Salgueira	4
500	O Salgueiral	2
501	Os Salgueiriños	2
502	Salgueiro, A de Salgueiro ou Horta do Salgueiro	6
503	A Capela de Sanomedio ou Torreiro de Sanomedio	1

Nº	Topónimo	Lam
504	A Cova de Sanomedio	1
505	A Fonte de Sanomedio	1
506	O Monte de Sanomedio	1
507	A de Santos Espiritos	5
508	A Fonte do Sapo	1
509	Sarxento	7
510	Secas	8
511	Río Seco ou Arroio Seco	4
512	A Tomada das Señoras	9
513	Os Sequichos	4
514	A de Serodio	5
515	A de Silvestre	8
516	Soalleiro	6
517	A Costa do Sobreiro	1
518	Ou Sobreiro [Monte e Regheira do Sobreiro]	1
519	O Cocho do Sobreiro	6
520	O Sobreiro ou Os Sobreiros	6
521	A Presa dos Soldados	1
522	O Sucrasto	3
523	O Río do Sucrasto	3
524	O Sueido ou O Soeido	6
525	A Sueira	8
526	Suouteiro	5
527	O Río de Táboas	9
528	O Monte do Tarrastal	9
529	O Tear	8
530	O Muíño do Tío Secundiño	2
531	Carballas dos Tobales	9
532	A Tomada de Abaixo	5
533	A Tomada de Abaixo	7
534	A Tomada Vella	3
535	A Tomada Vella	5
536	As Tomadas de Fóra	7
537	AS Tomadas Vellas	9
538	A Chan das Tomadas	5
539	As Tomadas	5
540	Fonte e Lavadouro das Tomadas	5
541	O Outeiro da Chan das Tomadas	5
542	Os Nabales das Tomadas	5
543	Os Piñeiros das Tomadas	2

Nº	Topónimo	Lam
544	A Tomadiña	5
545	A Tomadiña	3
546	O Tombo	6
547	A de Tomé	8
548	A Farruxenta de Tomé	8
549	O Torreiro Novo	5
550	A Fonte do Torreiro	5
551	Torroña ou Das Cancelas	5
552	Os Trigais ou Trigales	8
553	A Fonte Onde Berrega a Tri- pa [ou Fonte da Canteira]	1
554	As Troqueiras ou A Troqueira	2
555	A Tomada das Urces	2
556	As Uveiras	9
557	As Vacas Vellas do Gabián	7
558	Valadares	4
559	A Fonte do Valiño	6
560	O Valiño	6
561	O Camiño do Valiño	6
562	Os Valiños	3
563	A de Valverde	8
564	O Vargo ou Vargo de Abaixo	5
565	O Vargo ou Vargo de Arriba	5
566	A Veiga Grande	5
567	O Cocho da Veiga Grande	5
568	A Veiga	5
569	A Veiga ou A de Dolores da Veiga	6
570	As Veigas de Arriba	9
571	Os Campos das Veigas	9
572	O Cocho das Veighas	9
573	A Corte do Vello	7
574	A do Velo	2
575	As Ventaniñas	1
576	<i>Muiño do Vento</i>	3
577	Monte das Casas de Vigo	7
578	O Outeiro das Casas de Vigo	7
579	A de Vilanova	6
580	A Chan de Vilar	1
581	O Outeiro Vilar	1
582	Vilariño ou Cantón	4

Nº	Topónimo	Lam
583	Vincielos, Chan ou Campos de Vincielos	9
584	A Regueira de Vincielos	9
585	As Veigas de Vincielos	9
586	Vincios	8
587	As Chans de Vincios	9
588	O Monte das Chans de Vincios	9
589	O Viveiro	1
590	O Viveiro	5
591	A Voltiña	2
592	Xacova	9
593	A Fonte do Xan Pallas	6
594	A Bouza de Xan	2
595	O Xardín	9
596	O Outeiro da Xesta ou da Xesteira	1
597	O Xestal de Abaixo	2
598	O Xestal de Arriba	5
599	A Tomada das Xestas da Lapela	4
600	O Xesteiro	2
601	Xián	9
602	O Campo de Xián	9
603	O Crasto ou Castro de Xián	9
604	Tomada Xiraldez	1
605	O Xuíz ou O Pico do Monte Castelo	9
606	O Xuncal	5
607	O Zondal	3

Índice

Introducción	3
Criterios de edición.....	4
Chandebrito na súa toponimia: achegamento.....	6
Cartografía.....	11
Bibliografía citada.....	21
Fotograma do voo estadounidense (1956) de Chandebrito e proximidades	22
Índice toponímico	24